

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 June 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SİYER-İ NEBİ'NİN İSTİNSAHINA İLİŞKİN BİR BELGE: H.1003 TARİHLİ AKÇE KAYDI A DOCUMENT ON THE COPYING OF SİYER-İ NEBİ: FUNDING RECORD DATED H.1003

Őükriye Pınar ÖZYALVAÇ*

Öz

Hz. Muhammed'in (sav) hayatını konu edinen kitaplara "Siyer" adı verilmektedir. İlk Türkçe siyer örneği XIV. yüzyılda yaşayan Erzurumlu Mustafa Darir tarafından kaleme alınmış ve 1388'de tamamlanmıştır. Dönemin Memluk Sultanı Berkuk'a (1382-1389) sunulan eser sevilerek okunmuş, Anadolu Türk edebiyatı üzerinde de etkili olmuştur. Eser zaman içinde pek çok defa çoğaltılmışsa da, H.1003/M.1594-95 tarihli istinsah, tasvirleri ile dikkati çekmektedir. Sultan III. Murad'ın (1574-1595) emri ile istinsah edilen kitap III. Mehmed (1595-1603) döneminde tamamlanarak bir yılda bitirilmiş, nakkaşbaşının idaresinde görsel malzeme ve gramer açısından oldukça dikkat çekici bir ürün olarak ortaya çıkmıştır. Eser günümüzde de pek çok çalışmaya edebî ve sanatsal açıdan konu olmuştur. Bu çalışma ise eserin istinsahı ile ilgili Topkapı Sarayı arşivinde kayıtlı olan bir defterin değerlendirilmesini içermektedir. "Siret-i aleyhisselamın yedi cildi yeniden yazılıb tasvir yerleri için ve cedvel harcı için virilen akçe defteri" isiminde 5 sayfadan oluşan defter ile istinsah sürecine ilişkin önemli verilere ulaşılmış; süreç bağlamında kullanılan mekân, çalışmanın programı, çalışanlar, ücretlerin dağılımı gibi konulara değinilerek Siretü'n-Nebi'nin ne kadar sürede ve nasıl istinsah edildiğine dair bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Darir, Siyer-i Nebi, İstinsah, Nakkaş, H.1003.

Abstract

Prophetic biographies about the life of Hz. Muhammed and early period of Islam are called 'Siyer' or 'Siret' in Islamic tradition. The first sample of this tradition in Turkish language was written by Mustafa Darir from Erzurum, who lived in the 14th century, and the book was completed in 1388. Darir's work, presented to Mamluk Sultan Berkuk (1382-1389), was highly appreciated and contributed a lot to Anatolian Turkish literature. Although the work has been copied many times over time, the copy dated H.1003/M.1594 stands out with its miniatures. The book named "Siyer-i Nebi" ordered by III. Murad (1574-1595), and completed one year later in the time of III. Mehmed (1595-1603). Darir's book copied under the administration of Nakkaşbaşı has emerged as a remarkable product in terms of visual material and grammar and has been the subject of many works in terms of literature and art. This study includes the evaluation of the manuscript recorded in the archive of Topkapı Palace regarding the production process of the book. With this document consisting of 3 pages titled 'Fees given to copyist, miniaturists and ruler drawers for copying 7 volumes of Siret book', important data regarding the copy production process has been reached. In addition, the places used in the production process of the book, the work program, the introductions of the employees and the distribution of wages among the employees were also mentioned, time-consuming technical needs of the copying process are explained in detail.

Keywords: Mustafa Darir, Siyer-i Nebi, Istinsah, Miniaturists, H.1003.

* Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF, Tarih Bölümü, pozyalvac@erbakan.edu.tr.

GİRİŞ

Siyer türü kitapların Türkçe dilinde ilk örneğini veren Mustafa Darir âmâ olarak doğmuş, bu nedenle “Darir” ve bazen de “Gözsüz” mahlaslarını kullanmıştır. Kendi ifadesi ile babası Yusuf dedesi Ömer olan yazar XIV.yüzyıl Erzurum’unda Reşidüddin lakaplı Erzurum emîrinin zamanında yaşamıştır ve Salur Türkmenlerinden olduğu düşünülmektedir (Erkan, 1993, 489).

Darir’in Mısır’a giderek dönemin sultanı ile tanışması hayatındaki dönüm noktalarından biridir. Mısır’da Hanefî fakîhi Şeyh Ekmeleddin el-Baberti’nin daveti ile Mısır’a gitmeye karar vermesinde H.779/M.1377 yılında Erzurum’da çıkan karışıklıkların da etkisi olmuştur. Şeyh Ekmeleddin’in bağlantısı sayesinde Mısır Sultanı ve Atabeg Berkuk’la tanışmış ve teveccühlerini kazanmıştır. Katıldığı saray toplantılarında sahabilerin hayatlarını; melik ve emirlerin gazalarını; Şam, Mısır ve Irak fetihlerini içeren tarihî kıssaları kendi üslubu ile anlatmış ve kısa sürede dikkatleri üzerine çekmiştir. Melikü’l-Mansur’un talebi üzerine Siyer-i Nebi tercümesine başlamış, melik bir süre sonra vefat edince hükümdar olan Berkuk, yazarı teşvik ederek çalışmasına devam etmesini istemiştir. Darir’in Sultan huzurunda geceleri sözlü olarak anlatıp katiplere yazdırdığı eser 5 yılda yani H.790/M.1388 senesinde tamamlanmış ve sultana sunulmuştur (Erkan, 1986, IV-VI, Egüz, 2013, 71).

Sultan Berkuk’un tahtan indirilmesi üzerine Darir hâmisiz kalmıştır. Ailesi ile birlikte ülkeden ayrılarak İskenderiye üzerinden deniz yoluyla Anadolu’ya geçerek Karaman’a yerleşmiş, burada geçirdiği dört yılın ardından M.1394-95’te Halep’e giderek Melik Çolpan’a intisap etmiştir. Kısa süre sonra Şam’a geçen yazar “Fütûhu’ş-Şâm Tercümesi” isimli eserini tamamlamıştır. Bu eseri ile bundan sonra kaleme alacağı “Yüz Hadis ve Yüz Hikaye” isimli hadis tercümesini Melik Çolpan’a sunmuştur. Yazarın hayatının sonları hakkında bilgi sahibi değiliz. Ayrıca nerede vefat ettiği bilinmese de, son eserlerinin tarihinden yola çıkılarak XV.yüzyılın başlarında ömrünün sona erdiği tahmin edilmektedir (Erkan, 1993, VII-IX; Kaplan, 2006, 54).

Arapça ve Farsça’ya hakim olan yazarın Yusuf ile Züleyha, Siyer-i Nebi, Fütûhu’ş-Şâm Tercümesi, Yüz Hadis Yüz Hikaye isimli eserlerinden ilki Yusuf ile Züleyha’dır. Mesnevi tarzında ve 2120 beyitlik bu eser Kur’an’daki Yusuf kıssasını işlemektedir (Karahana, 1985). Üç ciltlik Fütûhu’ş-Şâm Tercümesi Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıdı el-Medîni’nin Fütûhu’ş-Şâm adlı Arapça eserinin tercümesidir; Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemi fütûhatlarını ele alır (Nesrin, 1996). Yazar son eserini Fazlullah b. Nâsirü’l-Gavrî el-İmâdî’nin Tuĥfetü’l-Mekkiyye ve Aĥbârü’n-Nebeviyye adlı eserinden aldığı 100 hadis üzerine inşa etmiştir. Serbest tercüme yoluyla yazdığı her hadisin sonuna bir hikaye eklemiştir (Erkan, 1979). Müellifin en çok tanınan eseri “Siyer-i Nebi” olup Hz. Muhammed’in hayatı tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. “Tercümetü’l-Darir”, “Sîretü’n-Nebi” isimleriyle de bilinen eser Ebu’l-Hasan el Bekri ve İbn Hişam’ın kitaplarından faydalanılarak serbest tercüme yöntemiyle, manzum-mensur karışık, yazılmıştır (Egüz, 2013, 71).

Siyer-i Nebi’nin tamamı altı cilttir. Bununla beraber eserdeki manzum kısımlar bir cilt oluşturacak hacimdedir. I. cilt; tevhid, na’t, dört halife ile Hz. Hasan ve Hüseyin’in methiyle başlamaktadır. Ardından kitabın tercümesinin sebepleri, Hz. Muhammed’in nesebi, isimleri, nübüvvet nurunun intikali, zemzem kuyusunun açılması, Abdullah’ın doğumu, Hz. Âmine’nin nikâhı, Fil Vak’ası, Hz. Muhammed’in doğumu, çocukluğu, Meysere ile Şam’a ticarete gitmesi işlenmektedir. II. ciltte; Hz. Muhammed’in bazı mucizeleri, Hz. Hatice ile nikâhlanması, Kâbe’nin yeniden düzenlenmesi, Hz. Muhammed’e ilk vahiy gelmesi, İslâm’ı ilk kabul edenler, İslâm’ın açıklanması ve Resûl-i Ekrem’in akrabalarını dine davet etmesi anlatılmaktadır. III. ciltte; Mirac hadisesi, Resûl-i Ekrem’in Tâif Seferi, Hz. Âişe ile evlenmesi, bazı kabilelerin İslam dinini seçişleri, Akabe biatları, Medine’ye yapılan hicret, Kuba ve Medine mescitlerinin bina edilmesi, muhacir ve ensarın aralarındaki kardeşlik, Medine rahiplerinden Ebu Âmir’le Hz. Muhammed’in hak din konusundaki tartışması konu edilmiştir. IV. ciltte; Hz. Fatıma’nın doğumu, Hz. Hatice’nin vefatı, Bedir Gazvesi, Beni Kaynuka Gazvesi, Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin evlenmesi, Uhud Gazvesi, Birimaüne olayı, Beni Nadir Gazvesi gibi konulara yer verilmiştir. V.ciltte; Beni Mustalik Gazvesi, Hendek Gazvesi, Beni Kurayza Gazvesi, Umre Seferi, Hudeybiye Antlaşması, Hz. Peygamber’in hükümdarlara İslâm’a davet mektupları göndermesi, Hayber’in fethi, Mute Savaşı ve Mekke’nin fethi gibi hususlar işlenmektedir. Eser VI. ciltte yer alan Huneyn Gazvesi, Taif Muhasarası, Tebük Gazvesi, hac ibadetinin farz kılınması, veda haccı, peygamberin hastalanması ve vefatı gibi konularla sona ermektedir (Erkan, 2009, 269).

1. Nakkaşhane

Topkapı Sarayı'nda II.Mehmed (1451-1481) döneminden itibaren pek çok değerli kitap ve nadir eserlerin hazinede tutulduğu bilinmektedir (Neciboğlu, 179-182). II.Mehmed'in kitap koleksiyonu/kütüphanesi sonraki padişahların da ilgisi ile gelişmiş; telif eserlerle, istinsahı bazen yıllar süren kitaplarla zenginleşmiştir. Siyer-i Nebi'nin saray kütüphanesine dahil edilmesi Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasının ardından gerçekleşmiştir. Eserin ilk istinsahlarından birinin ise çok geçmeden H.938/M.1531-32 yılında (İstanbul Millet Kütüphanesi, 314) yapıldığı görülmektedir. Çok sayıda yazma eserin saray kütüphanesine girdiği en verimli çağ ise III.Murad ve III.Mehmed zamanı olmuştur (Tanındı, 1996, 53). Kitapların çoğaltılması için daha Fatih zamanında bir mekân oluşturulmuş, Baba Nakkaş'ın başına getirildiği bu yere Nakkaşhâne adı verilmiştir. Sanatkâr kâtiplerin özgün eserler verdiği kurum, yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar işlemiştir.

Nakkaşhanede tasvir sanatı için motif, kompozisyon ve üsluplar ortaya konulurken çeşitli görevler de yerine getirilirdi. Tekstil, ahşap, maden, mücevher gibi farklı ürünlerin desenlerinin hazırlaması, bezenmesi; kitap sanatında eserlerin bezenmesi, resimlenmesi, sayfalara cetvel çekilmesi ve boyaların hazırlanması, mimaride bina süslemelerinin tasarlanması burada gerçekleşirdi (Uluskan, 2013, 12). Söz konusu işler kalabalık bir zümrenin çalışmasını gerektirdiğinden çalışma alanının tek bir mekânla sınırlanmadığı görülmektedir. Saray için üretim yapan Ehl-i Hiref bünyesindeki pek çok sanat koluna bağlı sanatçının gittiği nakkaşhanelerin biri sarayın birinci avlusunda konumlandırılmıştı. Bir diğeri sarayın dışında ama yakınında yani hipodrama bakan taraftaki Arslanhane isimli binanın yanında yer alıyordu (Çağman, 1989, 44). Ayrıca saray için yapılacak özel işler için, seçilen sanatçılara ayrı bir nakkaşhane de tahsis edilebiliyordu (Tanındı, 2006, 331).

2. İstinsah Sürecinde Çalışanlar

Saray mensuplarının siparişlerini üreten ve gerektiğinde tadilat işlerini gerçekleştiren Ehl-i Hiref teşkilatı Hazinedarbaşı'na bağlıydı ve çeşitli cemaatlerden oluşurdu. Bir kitap istinsah edileceğinde teşkilata bağlı bu cemaatlerden kâtipler seçilirdi. Bir diğer deyişle yalnız hattatların çalıştırılması yeterli olmadığından kitap yazarların (Kâtiban-ı Kütüb) yanı sıra ciltçilerin (Cemaat-i mücellidân), mürekkep yapanların (Cemaat-i Mürekkebcîyân), müzehhiplerin, tasviricilerin, renkzenlerin, tarrahların da (Cemaat-i Nakkaşân) görevlendirilmesi gerekiyordu ki iş tekmil olsun (Kazan, 1999, 4-5).

Ehl-i Hiref cemaatinden sorumlu olan ve genellikle Has Odalılar'dan seçilen Hazinedarbaşı padişahın yanında yer alır, iç hazinenin muhafazası ile ilgilenirdi. Ayrıca padişahın destar ve seccadesini tutar, istenildiğinde destarı götürür, namaz kılınacağına seccadeyi yayararak etrafta padişaha zarar verecek bir şey bulunup bulunmadığını da kontrol ederdi. Akağalar zümresine mensup oldukları için terfi ettiklerinde kapı ağası olurlardı. Gerektiğinde kızlar ağasına vekâlet eder, harem ağalarına ait masrafları görürlerdi (Merçil, 1998, 142-143).

H.1003/M.1594 yılında, Hazinedarbaşı'na Siyer-i Nebi'nin istinsah edileceği söylenince, onun bu süreci başlatmak üzere konuyu Ruus-ı humayuna arz ederek planlanan işin görüşülmesini ve işleme konulmasını sağladığını söyleyebiliriz. Hazinedarbaşı'na bu süreçte ilk elden yardımcı olan kişiler hazinedar kethüdası ile hazine kâtibi idi (Kazan, 1999, 28, 54).

İstinsahın kararlaştırıldığı tarihte Nakkaşbaşı Hasan (Paşa)'ydı. Hayatına dair bilinenler daha 1581 yılında Enderun'da kapıcıbaşılık görevinde olduğu ve dönemin Nakkaşbaşısı Osman'a hizmet ederek bölüğün başına getirilmesi ile başlar. Zamanla Nakkaş Osman ve Şehnameci Seyyid Lokman ekibinin yerini, Şehnameci Talikizade ile birlikte almıştır. Kitap sanatındaki gelişmeler onun döneminde doruğa ulaşmıştır. 1594 yılında Siyer-i Nebi çalışmasının başında gördüğümüz Nakkaş Hasan sarayda yeni bir üslup geliştirerek nakkaşhanedeki eserleri etkilemiş, kitap tasvirine yeni bir soluk getirmiştir. Tasvirlerinde turuncu, şarap kırmızısı, sarı, firuze, yeşil renkler öne çıkarılmış, özellikle iç mekan zemininde kullanılan kızıl kahverengi, toplu, kalın ve kısa boyunlu, tombul yanaklı, siyah kalın kaşlı ve sakallı figürler; basit doğa çizimleri ile kendi stilini yansıtmıştır. Nakkaş Hasan Paşa devlet kademelerinde yükselerek sırasıyla 1597'de dülbent gulamı, 1603'te kapıcıbaşı ve yeniçeri ağası, 1604/1605'te Rumeli Beylerbeyi, 1605/1606'da vezir, 1606/1607'de sadaret kaymakamı, 1607/1608'de tekrar vezirlik makamına gelecektir. 1623 yılında öldüğü düşünülen Paşa'nın kabri İstanbul Eyüp semtinde bulunmaktadır (Tanındı, 1996, 52-54).

Nakkaşbaşı Hasan Paşa, III.Murad'ın emrettiği istinsah için nakkaşlar kethüdası (Cafer Bey) (TS.MA.d. 2314) ile beş nakkaş şâkirdini de görevlendirmişti (Kazan, 1999, 54-55). Hattatlık görevini de Mustafa oğlu Ahmed Nuri'ye vermişti. Hattatlar Ehl-i Hiref teşkilatına bağlı olan cemaatlerden Cemaat-i

katibân-ı kütüb'e kayıtlıydı. Ehl-i Hiref cemaatlerinin kayıtlı olduğu defterlerin en başında Cemaat-i Katibân-ı Kütüb'ün yer alması sarayın yazıya ve bu cemaate verdiği önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Katipler, yeniçeri ocağına seçilen pençik ve devşirme oğlanlarındandı. Bunlar küçük yaşta eğitime başlanır ve en yeteneklileri Ehl-i Hiref teşkilatına yönlendirilirdi. XVII. yy ortalarından itibaren devşirme usulünün bozulduğu Ehl-i Hiref teşkilatına Türk aileleri ve yakın çevreden girenlerin olduğu da görülmektedir. Hattatların eğitim programında temel bilgiler öncelikliydi. Okuma, yazma, din ilimleri, Arapça ve Farsça öğretilirdi. Usta-çırak ilişkisi çerçevesinde sanat eğitimi verilir; istinsah sırasında yanlış yapmaları amacıyla edebiyata ait meani, beyan, bedii yada coğrafya, astronomi, matematik gibi çeşitli bilimlere dair ansiklopedik bilgilerin öğretilmesine gayret edilirdi. Yeterli görülmeyip daha iyi yetiştirilmeleri istenirse saray dışındaki hocalara da gönderilebilirlerdi (Kazan, 1999, 21-26).

Nakkaşhânedeki kitabın ciltleri ile ilgilenen kişiler, mücellitler cemaatinden Kara Mehmed ve Abdi kullarıydı. Bunlar ciltte esas olan dört parçadan sorumluydu. Parçalardan biri kitabın alt ve üstünü örten, kenar çıkıntıları olmayan alt ve üst kapaklar; diğeri kitabın arkasını örten düz yüzeyli 'dip-sırt'; bir diğeri kitabın ön kısmını örten, alt (sol) kapağa bağlı, ucu genellikle üç köşe olup, üst kapakla kitabın iç kapağı arasına giren 'miklab', ve son olarak miklabın kapağa bağlandığı, miklabla hareket edebilme imkanını sağlayan 'sertab' kısmıydı. Ayrıca cildi yıpranmadan koruyan 'cildbend' isimli kap ile, sekiz-on çeşit türü bulunan ve kitabın yapraklarını tutan 'şiraze' de ciltlemede önemli detaylardandı. (Binark, 1975, 8).

Ustaların ve çırakların isimlerini, sayılarını ve ulufelerini veren M.1596 tarihli ehl-i hiref defterleri; bir bakıma Ehl-i Hiref teşkilatındaki cemaatlerin yoğunluğunu ve sanatında en seçkin/mahir kişileri göstermesi bakımından da önemlidir. Söz konusu tarihte yalnız kitap istinsahı ile ilgilenen katiplerin/sanatkarların sayısına baktığımızda Cemaat-i katibân-ı kütüb'te 60 katip, (1545 yılı dışında bu cemaate şakirt alınmamıştır), Cemaat-i mücellidân-ı hassa'da 25 usta ve 14 şakirt/çırak, Cemaat-i nakkaşân-ı hassa'da 36 usta ile 21 şakirt/çırak bulunduğu görülmektedir (Yaman, 36, 41, 51).

3. Siyer-i Nebi'nin İstinsahına Dair Akçe Defteri'nin Anlattıkları

Topkapı Müzesi Arşivi'nde kayıtlı Akçe Defteri (TS.MA.d.2314) Nakkaşbaşı Hasan Paşa'nın önderliğinde oluşturulan yeni ekibin, istinsah ettiği kitap üzerinde bir yıl çalıştıklarını göstermektedir. İstinsah işine H.1003 yılının başında (Ekim 1594) başlanmıştır. Altı ciltten oluşacak olan kitap meclisler, cüzler ve levha ismi verilen giriş kısmından oluşuyordu. Meclislerde minyatür adını verdiğimiz tasvirler işleniyor, cüz kısımlarından ayrı ücretlendirilip hesaplanıyordu. Her bir meclis için 300 akçe, cüzlerin her biri için 100 akçe ödenmesi kararlaştırılmıştı. Tamamlanan işler için Nakkaşbaşına veya Usta Cafer'e (Nakkaşlar Kethüdası Cafer Bey) ödemeler teslim ediliyordu (TS.MA.d, 2314).

Aharlı, ince, sarımtırak ve enine su yollu kağıt türü kullanılıyor (Erkan, 1989, XLVIII); hazırlanan meclis ve cüzler peyder pey muhasebeye gönderiliyordu. İlk iş 19 Muharrem 1003'te (4 Ekim 1594) tamamlanmıştı. Ortaya çıkan 14 meclis için 4200 ve 3 cüz için 500 akçe toplamda ise 4700 akçe nakkaşbaşına ödeme yapılmıştı. 2 Safer'de (17 Ekim) teslim edilen ikinci işte ise meclis ve cüzlerin yanı sıra eserin "levha" adı verilen ser levhası hazırlanmıştır. Müzehhep yani yaldızla süslenen levha için 300 akçe ödeme yapılmıştı.

Birkaç ay geçip, 23 Rebiülahir'e (5 Ocak) gelindiğinde mücellidlere verilen görevin de tamamlandığı anlaşılıyor. Eserin altı cilt olduğu, bu cildin Hz. Muhammed'in vefatı ile sona erdiği bilinmekle birlikte, Akçe defterinin başlığının "Sene 1003 Mah-ı Muharrem'in fi 19 siret-i aleyhisselamın yedi cildi yeniden yazılıb tasvir yerleri için ve cedvel harci için virilen akçe defteridir" şeklinde yazılması dikkat çekicidir. Zira ortaya çıkacak eser için mücellitlere 6 cilt yapılması sipariş edilmiş, istinsah işi tamamlanmadan önce ciltler bitirilerek teslim edilmiştir. Topkapı Müzesi Kütüphanesi'nde, hazine bölümünde kayıtlı olan birinci ve altıncı kitapların künyelerinden öğrenildiği üzere ciltler açık yeşil deriden yapılmıştı, bunlar ayrıca müzehhep yaldızlı, şirazeli, miklepsiz, sırtı koyu yeşil meşindi (Erkan 1989, XLVIII) ve tamamı için muhasebeden 2880 akçe verilmişti.

Akçe defterindeki tarihlerde düzenli aralıkların yer almadığı görülüyor ve bir yıl içinde 29 defa muhasebeden ücret verildiği anlaşılıyor (Bkz. Tablo 1). Tamamlanan işler için, her ay ortalama 2-3 defa muhasebeye haber verilmiş ve karşılıkları alınmıştır. Ayrıca işlerde meclis ve cüzlerin belirli bir sayıya ulaşmasının beklenmediği farkedilir. Söz konusu ödemeler arasında ilk defa 12 Recep'te (23 Mart) yüksek bir meblağ göze çarpar. Üretilen meclis ve cüzlerle doğru orantılı olarak alınan bu ücret, 150 meclis ve 100 cüz için 55 bin akçedir. Bu türden yoğun bir başka çalışmanın karşılığı ise 1 Zilhicce'de (7 Ağustos) alınmış, 178 meclis ve 49 cüz için 58.300 akçe ödenmiştir. Bu ödeme Siyer-i Nebi istinsahı ile ilgili son kayıt olup, işin yetiştirilmesi amacıyla nakkaşhânedeki çalışmaların hız kazanmış olması ihtimalini düşündürmektedir.

H.1003 tarihinin başından (Muharrem) sonuna (Zilhicce) kadar süren Siyer-i Nebi'nin istinsahı sırasında harcanan toplam meblağ 318.680 akçe olarak kayıtlara geçmiştir ve Tablo 1'de koyu punto ile gösterilmiştir. Ancak defterin verdiği rakamlardan hareketle istinsah için toplamda 6 cilt (2880 akçe), 796 meclis (238.800), 338 cüz (33.800) üretildiğini ve yalnız bunların toplamının 273.100 akçe tuttuğunu gördük. Hesapladığımız rakamlar Tablo 1'de italik gösterilmiştir. Defterdeki cedvel gibi farklı ödemelere ait bilgileri yine aynı tabloda 'diğer ödemeler' başlığı altında gösterdik ve son halde Siyer-i Nebi kitabının istinsahı için 309.400 akçe ödendiği hesapladık.

Defterde dikkati çeken bir diğer husus 21 Şaban'da meclis ve cüzler için verilen meblağın toplamının 5.500 akçe olması gerekirken bakiyyede 5.700 gösterilmesidir. Burada da rakamı aynen tabloya aktardık ve koyu punto ile yazdık. Tablodaki 200 akçelik sapmanın kaynağı burasıdır. Ayrıca hesapladığımız kısımları italik yazımla belirterek defterdeki verilerle karışmasını engellemek istedik.

Elimizdeki 1594 tarihli akçe defterinin ilk satırı, her ne kadar Siyer-i Nebi kitabının istinsahı sırasında ortaya çıkan masrafların akçe defteri olduğunu söylese de deftere farklı kitapların da dahil edildiğini görüyoruz. Bu durumda söz konusu istinsah için oluşturulan ekibin süreç zarfında farklı işler de alarak tamamladığı anlaşılıyor. Bunlardan biri şehzade'nin mushafının tamir edilmesidir ve bunun için 700 akçe ödeme yapılmıştır. Diğer kitap ise ismini okuyamamakla (Sehilât ?) birlikte 1 levha, 11 cüz ve 26 meclis bölümlerinden oluşan bir eserdir ve bunun için 9.200 akçe verilmiştir. Dolayısıyla bu süreçte Siyer, Mushaf ve Sehilât(?) için (309.400+9200+700) toplam 319.300 akçe masraf edildiği gözlenmiştir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki Sehilât (?) isimli kitap Safer ayında yazılıp tamamlanmıştır. Yukarıda akçe defterindeki tarihlerin düzenli ilerlemediğinden bahsedilmişti, defterde adı geçen eserin H.1004 tarihinde istinsah edildiğine dair herhangi bir ibare bulunmuyor. Bu durumda eser H. 1003 yılının Safer ayında yapılmaya başlanmış olabileceği gibi H.1004 yılının Safer ayında da alınmış olabilir. Mushaf-ı Şerif'in tadilat gideri Siyer-i Nebi giderleri karşılanırken yazılmışsa da, bu eserin masrafı akçe defterinin sonuna kaydedilmiş, hatta 2.yaprakta yer olduğu halde 3.yaprakta yazılmıştır. Bu durum Siyer-i Nebi'nin istinsahından sonra yapılmış olabileceğini akla getirmekle birlikte net bir yargıya varmak için daha fazla delile ihtiyaç vardır.

Siyer-i Nebi'nin istinsahının tamamlanmasının ardından tüm masrafların açıklandığı bir başka kayıтта "6 cilt için 2.800 akçe, 814 meclis-i tasvir için 244.200 akçe, 349 cüz için 34.900 akçe ve toplamda 284.930 akçe ödeme yapıldığı" yazılıdır (Kazan, 1999, 54). Bu kayıтта yalnız cilt, meclis ve cüz kısımlarının yer alması cedvel masraflarının yazılmaması dikkat çekicidir. Akçe defterinde de yalnız, levha, cilt, meclis ve cüz bölümlerinin 273.100 tutması dikkate alındığında söz konusu kayıтта cedvel akçesinin atlandığı açıkça görülür.

Defterde ayrıca muhasebenin nakkaşhaneye gönderdiği ücretlerin kaynakları hakkında da bilgiler mevcuttur. Örneğin 15 Safer'de 20 cüzün karşılığı olan 2 bin akçenin Edirne Bostancıbaşı Süleyman Ağa'nın getirdiği ve Bostan mahsulünden karşılandığı yazıyor. 26 Ramazan'daki 4.500 akçenin yine Edirne mahsulünden karşılandığı, aynı tarihte kitabın meclis yerleri ve cedvel harcı için Yeniçeriler Ağası Hasan Ağa'nın getirdiği 66.860 akçeden harcama yapıldığı zikredilmiştir.

İstinsah emrini veren III.Murad'ın 6 Cemaziyelevvel 1003'de (17 Ocak 1595) vefat etmesi (Kütükoğlu, 2006, 174) çalışmaların yarıda kalması anlamına gelmiyordu. Nakkaşbaşı'nın önderliğinde özveri ile çalışanların bir yılda tamamladıkları Siyer-i Nebi istinsahı III.Mehmed döneminde tamamlandı. Kitabın hitama erdiği Rikâb-ı Humâyun'a arz edilince Sultan, hizmetlerini takdir etmek üzere 10 Zilhicce'de aşağıda yazılı olan ihsanda bulundular:

Tablo 1: Siyer-i Nebi Kitabındaki Meclis ve Cüzlerin İstinsah Tarihleri ile Akçe Cinsinden Bakıyyeleri

İstinsah Tarihi	Meclis	Bakiyye	Cüz	Bakiyye	Levha	Bakiyye	Toplam Bakiyye	Diğer Ödemeler
19 Muharrem 1003	14	4200	5	500			4700	
2 Safer	23	6900	14	1400	1	300	8600	
16 Safer	10	3000	3	300			3300	
26 Safer	15	4500	8	800			5300	
9 Rebiülevvel	12	3600	5	500			4100	
11 Rebiülevvel	29	8700	3	300			9000	
15 Safer			20	2000			2000	
21 Rebiülevvel	13	3900	3	300			4200	
28 Rebiülevvel	4	1200	1	100			1300	
21 Rebiülahir	32	9600	11	1100			10700	
23 Rebiülahir	14	4200	4	400			4600	6 tane cilt için: 2880
3 Cemaziyelevvel	29	8700	8	800			9500	Harc için: 1300
12 Receb	150	45000	100	10000			55000	Bir şehzadenin mushaf meremmatı için: 700
21 Muharrem 1003								Mezkur akçeden 10 bin verilmiş, 5 bin akçe de Zeyrek Ağa'dan alınmış: 15000
13 Safer	26	7800	9	900			8700	
19 Safer	18	5400	5	500			5900	
20 Şaban	18	5400	6	600			6000	
21 Şaban	17	5100	4	400			5700	
Ramazan ibtidası			13	1300			1300	Cedvel için: 17200
11 Ramazan	60	18000	19	1900			19.900	
18 Ramazan	13	3900	3	300			4200	
21 Ramazan	30	9000	8	800			9800	
26 Ramazan	15	4500					4500	
26 Ramazan	18	5400	10	1000			6400	
7 Şevval	20	6000	6	600			6600	
19 Şevval			6	600			600	
23 Şevval	17	5100	4	400			5500	
16 Zilkade	21	6300	11	1100			7400	
1 Zilhicce	178	53400	49	4900			58.300	
Toplam								318.680
<i>Toplam</i>	796	238800	338	33800	1	300	273.100	309400
2 Safer (Sehilât(?) nam kitap için)	2	600	1	100	1	300	1000	
26 Safer	15	4500	6	600			5100	
26 Safer	9	2700	4	400			3100	
							9.200	
<i>Toplam</i>	822	246600	349	34900	2	600	282300	319300

“Mezkûr kitabın üzerinde hizmet eyleyüb emek sarf eyleyen kullarıdır. Her vecihle mahall-i inâyât-ı pâdişâhiye sezâ-vâr oldukları ecilden haseb-i halleri rikâb-ı hümâyûna arz olundu. Bâki fermân-ı pâdişâh-ı azîmü’ş-şân hazretlerinin ihsân-ı şeriflerine müfevvâddır.

Hazinedarbaşı	hasene	2000
Hazîne kethüdasına	hasene	1000
Hazîne kâtibi kulları	hasene	30
Nakkaşbaşı kulları	hasene	30
Diğer nakkaşlar kethüdâsı kulları	hasene	30
Beş nefer nakkaş şâkirdleri	nakîd	3000
Mücellid Kara Mehmed Kulları nakîd		1500

Diğer mücellid Abdî kulları ihsân-ı pâdişâhiye ziyâde sezâ-ver olub hizmet eylemeğın nakîd 2000”
(TS.MA E.12292, Kazan, 1999.)

Defterin Transkripsiyonu

Sene 1003

Mâh-ı Muharrem in fi 19 Sîret-i Aleyhi’s-selâmın yedi cildi yeniden yazılıb tasvir yerleri için ve cedvel harciçün virilen akçe defteridir ki beyan olunur.

Meclis sahife 14 (300) Bakiyye 4200 Cüzleri Sahife 5 (100) Bakiyye 500 Bakiyye 4700

Mâh-ı Safer in fi 2 mezkûr kitabın meclis yerleri yirmi üç olub ve cüzleri on dörd olub ve levha yeri bir olub cümle virilen akçe sekiz bin altı yüz akçedir nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 23 Levha Sahife 1 Cüz Sahife 14 Bakiyye 8600

Mâh-ı Safer in fi 16 mezkur kitabın üç dane cüzü gelüb cedveli ve on dane meclis yerleri gelüb üç bin üç yüz akçe virilüb nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 10 Cüz Sahife 3 Bakiyye 3300

Mâh-ı Safer in fi 26 mezkur kitabda gelen meclis yerleri ve cüzlerinin harciçün verilen akçeler ve resim beyan olunur.

Meclis Sahife 15 Fiyat 300 Bakiyye 4500

Cüz Sahife 8 Fiyat 1000 (bir sıfır fazla yazılmıştır) Bakiyye 5300

Mâh-ı Rebiülevvel in fi 9 mezkur kitabda on iki meclis yerleri ile beş cüz gelüb bahaları dört bin yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 12 Fiyat 300 Cüz Sahife 5 Fiyat 100 Bakiyye 4100

Mâh-ı Rebiülevvel in fi 11 mezkur kitabda yirmi dokuz meclis ile üç cüz akçeleri verildi

Meclis Sahife 29 Fiyat 300 Cüz Sahife 3 Fiyat 100 Bakiyye 9000

İptidai Küllisi

Mâh-ı Safer in fi 15 Edirne Bostancı başısı Süleyman Ağa getürdüğü bostan mahsülü ibtida olunub yirmi dane cüz yüzer akçeden virilüb nakkaş başına teslim

Cüz Sahife 20 Fiyat 100 Bakiyye 2000

Mâh-ı Rebiülevvel in fi 21 mezkur kitabda gelen cüzler ve meclis yerleri harciçün virilen akçe dört bin iki yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 13 Fiyat 300 Cüz Sahife 3 Fiyat 100 Bakiyye 4200

1B

Mâh-ı Rebiülevvelin fi 28 mezkur kitabda dört meclis yerleri ile bir tane cüz geldükde harcıçün bin üç yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 4 Cüz Sahife 1 Bakiyye 1300

Mâh-ı Rebiülahirin fi 21 mezkur kitabda otuz iki meclis ve on bir cüz geldükde cümle on bin yedi yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 32 Cüz Sahife 11 Bakiyye 10700

Mâh-ı Rebiülahirin fi 23 mezkur kitabda on dört meclis ile dört dane cüz geldükde, def'a altı dane cilt için virilir

Meclis Sahife 14 Cüz Sahife 4 Bakiyye 4600
Bakiyye 2880

Mâh-ı Cemazielevvelin fi 1 mezkur kitabda gelen meclis cümle dokuz bin yedi yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 29 Cüz Sahife 10 Bakiyye 9700

Mâh-ı Cemazielevvelin fi 3 mezkur kitabda beş cüz ile on altı meclis tasvir olub geldükde harç beş bin üç yüz akçe olub nakkaş başına teslim

Meclis Sahife 16 Cüz Sahife 5 Bakiyye 5300

Gelen: cüz 3, tasvir 13 3 Fiyat 100 13 Fiyat 300 Bakiyye 4200

Mâh-ı Recebin fi 12 yüz cüz geldükde cümle cüzlerde yüz elli meclis olub ve harcı kırk dokuz bin yedi yüz akçe olub nakkaş başı yedinde teslim

Meclis Sahife 150 Fiyat 300 Cüz Sahife 100 Fiyat 100 Bakiyye 55.000

Bir Şehzadenin Mushaf meremmatı için harç ve tertib Bakiyye 700

Sene 1003

Mâh-ı Muharrem'in fi 21 mezkur akçeden virilmiş on bin akçe virilmiş beş bin akçe talep eyledik de Zeyrek Ağa yedinden teslim Bakiyye 15000

Mâh-ı Saferin fi 13 nakkaş başı mezkur Siyer-i Nebide dokuz pare 1 cüz getirüb cümle yirmi altı meclis olub yedi bin sekiz yüz akçe nakkaş başı yedinden teslim

Cüz Sahife 9 Fiyat 100 Meclis Sahife 26 Fiyat 300 Bakiyye 8700

2A

Mâh-ı Saferin fi 19 Usta Cafer beş tane cüz getirüb on sekiz meclis olub cümle beş bin dokuz yüz akçe olub Usta Cafer'e teslim

Cüz Sahife 5 Fiyat 100 Meclis Sahife 18 Fiyat 300 Bakiyye 5900

Mâh-ı Şabanın fi 20 nakkaş başı altı dane cüz getirüb cümle 18 meclis olub cedvel ve tasvirler için altı bin akçe nakkaş başına teslim

Cüz Sahife 6 Fiyat 100 Meclis Sahife 18 Fiyat 300 Bakiyye 6000

Mâh-ı Şabanın fi 21 Usta Cafer dört cüz getürdükte on yedi meclis olub meclis ve cedvel harcıçün beş bin yedi yüz akçe virilüb merkûz(?) Usta Cafer'e teslim

Cüz Sahife 4 Fiyat 100 Meclis Sahife 17 Fiyat 300 Bakiyye 5700

Mâh-ı Ramazan'ül-mübareğ'in fi iptidasında Usta Cafer on üç cüz getirüb (cümle meclis... üzeri çizilmiş kısım) cedvel için on yedi bin iki yüz akçe virülüb merkum Usta Cafer'e teslim

Cüz Sahife 13 Fiyat 100 Meclis Bakiyye 1300

Mâh-ı Ramazanü'l-mübareğin fi 11 nakkaş başı on dokuz dane cüz getirüb meclis altmış cümle akçe on dokuz bin dokuz yüz akçe nakkaş başına teslim

Cüz Sahife 19 Fiyat 100 Meclis Sahife 60 Fiyat 300 Bakiyye 19.900

Mâh-ı Ramazanü'l-mübareğin fi 18 Usta Cafer üç cüz getirdükte on üç meclis olub dört bin iki yüz akçe olub merkuma teslim

Meclis Sahife 13 Fiyat 300 Cüz Sahife 3 Fiyat 100 Bakiyye 4200

Mâh-ı Ramazanü'l-mübareğin fi 21 gelen cüz sekiz, meclis otuz an yed Cafer Kethüda

Cüz Sahife 8 Fiyat 100 Meclis Sahife 30 Fiyat 300 Bakiyye 9800

Mâh-ı Ramazanü'l-mübareğin fi 26 gelen meclis 15 Edirne mahsulü bunda sah olundu

Meclis Sahife 15 Fiyat 300 Bakiyye 4500

Mâh-ı Ramazanü'l-mübareğin fi 26 mezkur siyer-i nebi kitabın meclis yerleri için ve cedvel harcıçün yeniçeriler ağası Hasan Ağa getirdiği akçeden ki altmış altı bin sekiz yüz altmış akçedir zikr olunan siyer-i nebi kitabın harcı için iptida olundu

Cüz Sahife 10 Fiyat 100 Meclis Sahife 18 Fiyat 300 Bakiyye 6400

Mâh-ı Şevvalü'l-mükerrem fi 7gelen meclis yirmi cüz altı

Meclis Sahife 20 Fiyat 300 Cüz Sahife 6 Fiyat 100 Bakiyye 6600

2B

Mâh-ı Şevvalin fi 19 altı dane cüz cedveli harcıçün altı yüz akçe Usta Cafer'e teslim

Cüz Sahife 6 Fiyat 100 Bakiyye 600

Mâh-ı Şevvalin Fi 23 Usta Cafer dört cüz getirdükte on yedi meclis olub kıymeti beş bin beş yüz akçe olub meblağ-ı mezbur Usta Cafer'e teslim

Cüz Sahife 4 Fiyat 100 Meclis Sahife 17 Fiyat 300 Bakiyye 5500

Mâh-ı Zilkadenin fi 16 siyer-i nebi kitabının on bir cüz ile yirmi bir meclis olub kıymeti yedi bin dört yüz akçe olub Usta Cafer'e teslim

Meclis Sahife 21 Fiyat 300 Cüz Sahife 11 Fiyat 100 Bakiyye 7400

Mâh-ı Zilhiccenin fi 1 Usta Cafer siyer-i nebi kitabının yüz yetmiş sekiz dane meclis, kırk dokuz cüz cedvel ve tasvirleri için verilen akçe elli sekiz biz üç yüz akçe olub hazine katibi yedinde teslim

Meclis Sahife 178 Fiyat 300 Cüz Sahife 49 Fiyat 100 Bakiyye 58300

Toplam Bakiyye 318680

3A

Mâh-ı Saferin fi 2 Mezkur akçeden Sehîlât(?) nam kitabın harcıçün virilmiş akçe bin olub nakkaş başına teslimi

Cüz Sahife 1 Fiyat 100 Meclis Sahife 2 Fiyat 300 Levha Sahife 1 Fiyat 300 Bakiyye 1000

Mâh-ı Saferin fi 26 mezkur kitabda gelen cüzler ve meclis yerleri için virilen beş bin yüz akçe olub nakkaş beyine teslim

Cüz Sahife 6 Fiyat 100 Meclis Sahife 15 Fiyat 300

Def'a Gelen Meclis 9 Cüz Sahife 4 Bakiyye 3100

Bakiyye 5100+1000+3100=9200

SONUÇ

Mustafa Darir'in XIV.yüzyılın ikinci yarısında yazdığı ve Memluk Sultanı'na sunduğu eseri Siyer-i Nebi muhtevası ile ilgi görmüş, Yavuz Sultan Selim zamanında Memluk'lerin hakim olduğu bölgelerin ele geçirilmesi ile Osmanlı sarayına getirilmiştir. Çeşitli kereler istinsah edilen eserin H.1003 tarihli istinsahı sarayda yeni bir üslup yaratan, dolayısıyla Siyer-i Nebi üzerinde de etkisi bulunan Nakkaşbaşı Hasan'ın başında bulunduğu bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma hakkında Topkapı Sarayı Arşivi'nde kayıtlı olan belge Siyer-i Nebi'nin istinsah süreci ile ilgili orjinal bilgiler içermesi bakımından dikkate değer bulunmuştur ve belge üzerinden Siyer-i Nebi kitabının yeniden yazılması sürecine ilişkin yeni veriler ortaya çıkarılmıştır. Buna göre; istinsah H.1003 yılının Muharrem'inde başlamış ve Zilhicce ayında tamamlanarak bir yılda bitirilmiştir. İşin başında Nakkaş Hasan Paşa ve Nakkaş Kethüdası (usta) Cafer Bey vardır. Ayrıca III.Mehmed'in ihsanlarından bu işte rütbe sırasına göre hazinedarbaşı, hazine kethüdası, hazine katibi, nakkaşbaşı, nakkaşlar kethüdası, beş nakkaş şakirdi, iki mücellidin görev aldığı anlaşılmıştır. Minyatür içerikli meclis sayfaları ile cüz sayfaları hesaplanarak fasıl fasıl bitirilen işlerin ödemeleri bekletilmeden bazen Nakkaşbaşı bazen de kethüdası aracılığı ile verilmiştir. Siyer-i Nebi istinsahı çalışılırken farklı işlerin de getirildiği dikkati çekmiş, bunlardan birinin bir şehzadenin mushaf-ı şerifinin tamir edilmesi, diğerinin yine bir istinsah işi olduğu anlaşılmıştır. Akçe defterinin verdiği bilgiler ile Siyer-i Nebi'nin 796 meclis, 338 cüz ile 6 ciltlik bir kitap olduğu ve 309.400 akçeye maledildiği hesaplanmışsa da defterde toplam bakiyye 318.680 akçe olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra aynı süreçte iki eser daha nakkaşhaneye getirilmiş ve bunlara 9.900 akçe ödenmiştir ve defterin verdiği toplam akçe bu iki kitabı da yansıtır olmalıdır. Bizim hesabımıza göre ise istinsah sürecinde toplam masraf 319.300 akçe olarak muhasebeye yansımıştır. Bu çalışmada önemli hususlardan biri de defterin girişindeki açıklama kısmıdır. Burada "Siret-i Aleyhisselam'ın yedi cildinin yeniden yazıldığı" söylenmekte ise de yedinci cilde dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Mücellidlerin altı cilt hazırladığının kaydı ayrıca altıncı cildin Hz. Muhammed'in vefatıyla tamamlandığını bilmemiz ve sultan ihsanlarının yine altı ciltlik siyer-i nebi için verilmesi yedinci cildin mevcuda gelmediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, Nesrin (1996). *Erzurumlu Darîr'in Fütûhu's-Şâm Tercümesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Binark, İsmet (1975). *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*. Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- Egüz, Esra (2013). *Erzurumlu Mustafa Darîr'in Siretü'n-Nebî'sindeki Türkçe Manzumeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erkan, Mustafa (1979). *Mustafa Darîr, Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, DTCF, Türk Dili Kürsüsü, Ankara.
- Erkan, Mustafa (1993). Darîr. *TDVİA*, (c.8, ss.489-499). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkan, Mustafa (2009). Siretü'n- Nebî. *TDVİA*, (c.37, ss.269-270). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Filiz, Çağman (1989). *Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler*. Sanat Tarihinde Doğudan Batıya (Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri), s. 35-46.
- Kaplan, Yıldırım (2006). *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitab-ı Siyer-i Nebî'si*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları (İslâm Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Karahan, Leyla (1985). *Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kazan, Hilal (1999). *Ehl-i Hiref Defterlerinde Kâtipler (Cemâ'at-i Kâtibân-ı Kütüb)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kütükoğlu, Bekir (2006). III.Murad. *TDVİA*, (c.31, ss.172-176). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Necipoglu, Gülru (2006). *15.ve 16.Yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanırdı, Zeren (1996). *Türk Minyatür Sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tanırdı, Zeren (2006). Nakkaşhâne. *TDVİA*, (c.32, ss.331-332), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
TS.MA.d. nr.2314.
- Uluskan, Murat (2013). İstanbul'un Yapı Sanatkârları: Nakkaşlar ve Sivacılar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 28, s. 11-50.
- Yaman, Bahattin (2008). *Osmanlı Saray Sanatkârları, 18.yüzyılda Ehl-i Hiref*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (1998). HazineDarbaşı. *TDVİA*, (c.17, ss.141-143), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Görsel kaynak için bkz: <https://www.harvardartmuseums.org/collections/object/214271>

EK 2

Handwritten manuscript page with multiple entries, each containing a title, a calculation, and a result. The entries are numbered 1 through 7.

1. $\frac{19}{100} \times 1000 = 190$
2. $\frac{14}{100} \times 1000 = 140$
3. $\frac{11}{100} \times 1000 = 110$
4. $\frac{9}{100} \times 1000 = 90$
5. $\frac{8}{100} \times 1000 = 80$
6. $\frac{7}{100} \times 1000 = 70$
7. $\frac{6}{100} \times 1000 = 60$

Additional calculations and results are scattered throughout the page, including:

- $\frac{10}{100} \times 1000 = 100$
- $\frac{12}{100} \times 1000 = 120$
- $\frac{13}{100} \times 1000 = 130$
- $\frac{14}{100} \times 1000 = 140$
- $\frac{15}{100} \times 1000 = 150$
- $\frac{16}{100} \times 1000 = 160$
- $\frac{17}{100} \times 1000 = 170$
- $\frac{18}{100} \times 1000 = 180$
- $\frac{19}{100} \times 1000 = 190$
- $\frac{20}{100} \times 1000 = 200$

The page is numbered 3 at the bottom center.

EK 3

بیت‌المقدس ۲۲ در کور ایذه بعلیخان کتابخانه و دیوانه ای بیکی اولون بنیادینده
۱۰۰۰

نصف	۱۰۰	قاس	۱۰۰	لرد	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

۲۲ در کور ایذه بعلیخان کتابخانه و دیوانه ای بیکی اولون بنیادینده
اولون بنیادینده

۵۱۰۰	۶	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰۰	۹	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۳۱۰۰	۳۱۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
۹۲۰۰					

۴۶